

PHOENIX EDITION

**August
Strindberg**

Fadren

Phoenix-Library.org

Fadren

August Strindberg

[Table of Content](#)

[About Phoenix–Edition](#)

[Copyright](#)

AUGUST STRINDBERG FADREN Sorgespel i tre akter

ROLLER RYTTMÄSTARN LAURA, hans hustru **BERTHA**, hans dotter
DOKTOR ÖSTERMARK PASTORN AMMAN NÖJD KALFAKTORN

Första akten Ett vardagsrum hos Ryttmästarn. Dörr i fonten åt höger. Mitt på golvet stort, runt bord med tidningar och tidskrifter. Till höger en skinnsoffa och bord. I högra hörnet en tapetdörr. Vänster chiffonjé med pendyl; dörr till våningen. Vapen på väggarna: gevär och jaktväskor. Klädhängare vid dörren med uniformsrockar. På stora bordet brinner en lampa.

FÖRSTA SCENEN

Ryttmästarn och pastorn i skinnsoffan. Ryttmästarn i släpuniform och ridstövlar med sporrar. Pastorn svartklädd, med vit halsduk, utan prästkragar; röker pipa.

Ryttmästarn ringer.

Kalfaktorn Vad befaller herr ryttmästarn?

Ryttmästarn Är Nöjd därute?

Kalfaktorn Nöjd väntar på order i köket.

Ryttmästarn Är han i köket igen? Släpp in honom genast.

Kalfaktorn Ska ske herr ryttmästare.

(Går.)

Pastorn Vad har du nu för spektakel?

Ryttmästarn Å den lymmeln har varit sta igen med pigan. Den är alldeles förbannad, den karlen!

Pastorn Är det Nöjden? Han var ju framme i förrårs också!

Ryttmästarn Ja, du minns det! Men vill du inte vara snäll och säga honom några vänliga ord, så kanske han tar det bättre. Jag har svurit över honom och jag har klått honom också, men det biter inte.

Pastorn Nå, så du vill att jag ska läsa över honom. Vad tror du Guds ord tar på en kavallerist.

Ryttmästarn Ja, sväger, inte biter det på mig, det vet du...

Pastorn Det vet jag nog!

Ryttmästarn Men på honom! Försök i alla fall.

ANDRA SCENEN

*D*e förre. Nöjd.

Ryttmästarn Vad har du nu gjort, Nöjd?

Nöjd Gud bevare herr ryttmästarn, det kan jag inte säga, när pastorn är inne.

Pastorn Genera dig inte du, min gosse!

Ryttmästarn Bekänn nu, annars vet du hur det går.

Nöjd Jo, se, det var så, att vi va på dans hos Gabriel, och så, och så sa Ludvig...

Ryttmästarn Vad har Luvig med den saken att göra? Håll dig till sanningen.

Nöjd Jo, och så sa Emma att vi skulle gå till logen.

Ryttmästarn Jaså, det var kanske Emma som förledde dig?

Nöjd Ja, inte var det långt ifrån. Och det ska jag säga, att om inte flickan vill, så blir det ingenting av.

Ryttmästarn Kort och gott: är du far till barnet eller inte?

Nöjd Hur ska en kunna veta det?

Ryttmästarn Vad för slag? Kan du inte veta det?

Nöjd Nej, si det kan en då aldrig veta.

Ryttmästarn Var du inte ensam då?

Nöjd Jo den gången, men inte kan en veta om en är ensam för det?

Ryttmästarn Vill du skylla på Ludvig då? Är det din mening?

Nöjd Det är inte gott att veta vem en ska skylla på.

Ryttmästarn Ja, men du har sagt åt Emma att du vill gifta dig med henne.

Nöjd Ja, se det får en alltid lov att säga...

Ryttmästarn (till pastorn) Det är ju förfärligt!

Pastorn Gamla historier det där! Men hör du Nöjd,

du ska väl ändå vara så till karl att du vet om du är fadren?

Nöjd Ja, nog var jag sta, men det vet väl pastorn med sig själv, att det inte behöver bli något för det!

Pastorn Hör du min gosse, det är fråga om dig nu! Och du vill väl inte lämna flickan ensam med barnet! Att gifta dig kan väl inte bli tvång, men du ska ta hand om barnet!

Det ska du!

Nöjd Ja, men då ska Ludvig vara med.

Ryttmästarn Då får saken gå till tinget. Jag ska inte reda i det här, och det roar mig verkligen inte heller. Se så, marsch!

Pastorn Nöjd! Ett ord! Hm! Tycker du inte att det är ohederligt att lämna en flicka så där på bar backe med ett barn? Tycker du inte det? Va! Anser du inte att ett sådant handlingssätt... hm, hm!...

Nöjd Jo, se om jag visste att jag vore far till barnet, men se det kan en aldrig veta, herr pastorn. Och gå hela sitt liv och släpa för andras barn är inte roligt! Det kan ju herr pastorn och herr ryttmästarn förstå själva!

Ryttmästarn Marsch!

Nöjd Gu bevare herr ryttmästarn!

(Går.)

Ryttmästarn Men gå inte ut i köket nu din lymmel!

TREDJE SCENEN

Ryttmästarn och Pastorn. Ryttmästarn Nå, varför trumfa du inte på honom!

Pastorn Vad för något? Gav jag honom inte?

Ryttmästarn Äh, du bara satt och muttra för dig själv!

Pastorn Uppriktigt sagt, så vet jag inte vad jag ska säga.. Det är synd om flickan, ja; det är synd om pojken, ja. För, tänk om han inte vore fadren! Flickan kan amma in barnet fyra månader på barnhuset, så är barnet försörjt för allan tid, men pojken kan inte amma han. Flickan får en bra plats efteråt i något bättre hus, men pojken framtid kan vara förstörd, om han får avsked från regementet.

Ryttmästarn Ja min själ jag ville vara i häradshövdingens kläder och döma i det här målet. Pojken är nog inte så oskyldig, det kan man inte veta, men ett kan man veta och det är att flickan är skyldig, om nu det skall vara någon skuld.

Pastorn Ja, ja! Jag dömer ingen! Men vad var det vi talade om, när den här välsignade historien kom emellan. Det var om Bertha och konfirmationen, så var det?

Ryttmästarn Ja det var väl icke så egentligen om konfirmationen, utan om hela hennes uppfostran. Här är huset fullt med kvinnor, som alla vilja uppfostra mitt barn. Svärmor vill göra henne till spiritist; Laura vill ha henne till artist; guvernanten vill göra henne till metodist; gamla Margret vill ha henne till baptist; och pigorna till frälsningsarmén. Det går naturligtvis inte att lappa ihop en själ på det sättet, helst jag, som äger första rätten att leda hennes naturell, oupphörligt motarbetas i min bemödanden. Jag måste därför ha ut henne ur detta hem.

Pastorn Du har för mycket kvinnor, som regera i ditt hus.

Ryttmästarn Ja, har inte det! Det är som att gå in i buren till tigrarna, och höll jag inte mina järn röda under näsan på dem, så skulle de riva ned mig vilken sekund som helst! Ja du skrattar du, din skälm. Det var inte nog att jag tog din syster till hustru, utan du narrade också på mig din gamla styvmor.

Pastorn Nå herre Gud, man ska inte ha styvmödrar i sitt hus.

Ryttmästarn Nej, men svärmödrar tycker du är bättre att ha i rum, hos andra nämligen.

Pastorn Ja ja, var och en har fått sin lott här i livet.

Ryttmästarn Ja, men jag har bestämt fått för mycket. Jag har ju min gamla amma också, som behandlar mig som om jag skulle bära haklapp ännu. Hon är mycket snäll, gubevars, men hon hör inte hit!

Pastorn Du ska hålla reda på kvinnofolkena, svåger; du låter dem regera alldeles för mycket.

Ryttmästarn Hör du, min bror, vill du upplysa mig om hur det går till att hålla reda på fruntimmer.

Pastorn Strängt taget, så var Laura, det är min egen syster, men hon var alltid litet krånglig.

Ryttmästarn Laura har nog sina sidor, men med henne är det icke så farligt.

Pastorn Å, sjung ut, jag känner henne.

Ryttmästaren Hon har fått en romantisk uppfostran och har lite svårt att finna sig, men hon är i alla fall min hustru...

Pastorn Och därför att hon är din hustru, så är hon den bästa. Nej, du svåger, det är allt hon som klämmer efter dig mest.

Ryttmästarn Emellertid, så, nu är det på tok med hela huset. Laura vill inte släppa Bertha ifrån sig, och jag kan inte låta henne stanna i detta dårhus!

Pastorn Så, Laura vill inte; ja vet du, då fruktar jag något svårt. När hon var barn, brukade hon ligga som en död, ända tills hon fick sin vilja fram, och när hon fått vad hon velat, lämnade hon det tillbaka om det var en sak, med den förklaringen att det icke var saken hon ville, utan att få sin vilja fram.

Ryttmästarn Jaså, hon var så då redan. Hm! Hon har verkligen sådana passioner ibland, att jag är rädd för henne och tror att hon är sjuk.

Pastorn Men vad är det nu du vill med Bertha, som är så oförsonligt? Kan man inte jämka?

Ryttmästarn Du må inte tro att jag vill göra henne till något underbarn eller någon avbild av mig själv. Jag vill icke vara kopplare åt min dotter och uppföda henne uteslutande till äktenskap, ty blir hon gående ogift, så får hon bittra dagar. Men jag vill å andra sidan inte led henne in på en manlig bana, som tar lång utbildningstid och vars förarbete kan vara

alldeles bortkastat, i händelse att hon skulle vilja gifta sig.

Pastorn Hur vill du då?

Ryttmästarn Jag vill att hon ska bli lärarinna. Förblir hon ogift, så försörjer hon sig och har inte tyngre än de stackars lärarne, som skola dela sina löner med familj. Gifter hon sig, så kan hon använda sina kunskaper på sina barns uppfostran. Är det rätt tänkt?

Pastorn Det är rätt! Men har hon å andra sidan visat sådana anlag för målning att det vore våld på naturen att undertrycka dem.

Ryttmästarn Nej! Jag har visat hennes prov för en framstående målare, och han säger att det bara är sådant, som man lära sig i skolorna. Men så kommer det en ung glop hit i somras, som förstod saken bättre, och säger att det var kolossala anlag, och därmed var saken avgjord till Lauras förmån.

Pastorn Var han kär i flickan?

Ryttmästarn Det tar jag för alldeles givet!

Pastorn Gud vare med dig då min gosse, för då ser jag ingen hjälp. Men det här är tråkigt, och Laura har parti naturligtvis... därinne.

Ryttmästarn Jo, det kan du lita på! Det står redan i ljusan låga hela huset, och oss emellan, det är inte någon precis så nobel strid som förs från det hållet.

Pastorn (reser sig) Tror du inte jag känner till det?

Ryttmästarn Du också?

Pastorn Också?

Ryttmästarn Men det värsta är att, det förefaller mig, som om Berthas bana, därinne, bestämdes av några hatfulla motiv. De kasta ord om att männen skall få se, att kvinnan kan det och kan det. Det är mannen och kvinnan mot varandra oupphörligt, hela dan. –

Ska du gå nu? Nej, stanna nu till kvällen. Jag har visst inte något att bjuda på, men i alla fall; du vet att jag väntar nya doktorn hit. Har du sett honom?

Pastorn Jag så en skymt av honom, när jag for förbi. Han såg hygglig och reell ut.

Ryttmästarn Såå, det var gott. Tror du det kan bli en bundförvant åt mig?

Pastorn Vem vet? det bero på huru mycket han varit med kvinnor.

Ryttmästarn Nej, men vill du inte stanna?

Pastorn Nej tack, kära du, jag har lovat komma hem till kvällen, och gumman blir orolig om jag dröjer.

Ryttmästarn Orolig? Ond ska du säga! Nå, som du vill. Får jag hjälpa dig med pälsen.

Pastorn Det är visst mycket kallt ikväll. Tack ska du ha. Du ska sköta din hälsa, Adolf, du ser så nervös ut!

Ryttmästarn Ser jag nervös ut?

Pastorn Jaa, du är inte riktigt frisk?

Ryttmästarn Har Laura inbillat dig det? Mig har hon nu i tjugo år behandlat som dödskanidat.

Pastorn Laura? Nej, men du gör gör mig orolig. Sköt om dig! Det är mitt råd! Adjö, min gubbe lilla; men var det inte konfirmationen du ville tala om?

Ryttmästarn Inte alls! Jag försäkrar dig, att den saken får gå sin gilla gång på det officiella samvetets räkning, för jag är varken något sanningsvittne eller någon martyr.

Det ha vi lagt bakom oss. Adjö med dig. Hälsa så mycket!

Pastorn Adjö min bror. Hälsa Laura!

FJÄRDE SCENEN

Ryttmästarn, sedan Laura.

Ryttmästarn (öppnar chiffonjén och sätter sig vid klafen att räkna) Trettiofyra – nio, fyrtyotre – sju, åtta, femtiosex.

Laura (in från våningen) Vill du vara så god...

Ryttmästarn Strax! – Sextiosex, sjuttioen, åttiofyra, åttionio, nittiotvå, hundra. Vad var det?

Laura Kanske jag stör.

Ryttmästarn Inte alls! Hushållspengarne kan jag tro?

Laura Ja, hushållspengarne.

Ryttmästarn Lägg räkningarne där, ska jag gå igenom dem.

Laura Räkningarna?

Ryttmästarn Ja!

Laura Ska det nu vara räkningar?

Ryttmästarn Naturligtvis ska det vara räkningar. Husets ställning är osäker, och i händelse av uppgörelse, måste det finnas räkningar, annars kan man bli straffad som vårdslös gäldenär.

Laura Om husets ställning är dålig, så är det icke mitt fel.

Ryttmästarn Det är just vad som skall utrönas genom räkningarne.

Laura Om arrendatorn icke betalar, så är det icke mitt fel.

Ryttmästarn Vem rekommenderade arrendatorn på det varmaste? Du! Varför rekommenderade du en – låt oss säga – slarv?

Laura Varför tog du den slarven då?

Ryttmästarn Därför att jag inte fick äta i ro, inte sova i ro, inte arbeta i ro, förren ni fått honom hit. Du ville ha honom, därför att din bror ville bli av med honom, svärmor ville ha honom, därför att jag inte ville ha honom, guvernanten ville ha honom, därför att han var en läsare, och gamle Margret, därför att hon känt hans mormor ifrån barndomen. Därför blev han antagen; och hade jag inte tagit honom sutte jag nu på dårhus eller lågo jag i familjegraven. Emellertid, här äro hushållspengarne, och nålpengarne. Räkningarne kan jag få sedan

Laura (niger) Tack så mycket! – Håller du också räkningen på vad du ger ut utom för hushållet?

Ryttmästarn Det rör inte dig.

Laura Nej det är sant, lika litet som mitt barn uppfostran får röra mig. Ha herrarne fattat sitt beslut nu efter aftonens plenum?

Ryttmästarn Jag hade redan fattat mitt beslut, och jag hade därför endast att meddela det åt den enda vän jag och familjen äger tillsammans. Bertha skall inackorderas i stan och reser om fjorton dagar.

Laura Hos vem skall hon inackorderas, om jag får fråga?

Ryttmästarn Hos auditören Sävberg.

Laura Den fritänkarn!

Ryttmästarn Barnen skola uppfostras i fadern bekännelse, enligt gällande lag.

Laura Och modern har ingenting att bestämma i den frågan.

Ryttmästarn Ingenting alls! Hon har sålt sin förstfödslo rätt i laga köp, och avträtt sig sina rättigheter mot att mannen drager försorg om henne och hennes barn.

Laura Alltså ingen rätt över sitt barn?

Ryttmästarn Nej ingen alls! Har man sålt en vara en gång, så lär man icke få igen den och ändå behålla pengarne.

Laura Men om både fadren och modren skulle tillsammans besluta...

Ryttmästarn Hur skulle det då gå. Jag vill att hon bor i stan, du vill att hon bor hemma. Aritmetiska mediet blev att hon stannade på järnvägsstation, mitt emellan staden och hemmet. Detta är en fråga som icke kan lösas! Ser du!

Laura Då måste den brytas! – Vad ville Nöjd här?

Ryttmästarn Det är min yrkeshemlighet!

Laura Som hela köket känner.

Ryttmästarn Gott, då bör du känna den!

Laura Jag känner den också.

Ryttmästarn Och har domen redan färdig?

Laura Den är skriven i lagen!

Ryttmästarn Det står icke i lagen vem som är barnets fader.

Laura Nej, men det brukar man kunna veta.

Ryttmästarn Klokt folk påstår att sådant kan man aldrig veta.

Laura Det var märkvärdigt! Kan man inte veta vem som är fadren till ett barn?

Ryttmästarn Nej, det påstås!

Laura Det var märkvärdigt! Hur kan fadren då ha sådana rättigheter över hennes barn?

Ryttmästarn Han har det endast i det fall han åtager sig skyldigheterna, eller ålägges skyldigheterna. Och i äktenskapet finns ju inga tvivel om faderskapet.

Laura Finns det inga tvivel?

Ryttmästarn Nej, jag hoppas det!

Laura Nå, i de fall hustrun varit otrogen?

Ryttmästarn Något sådant fall föreligger inte här! Har du något vidare att fråga om?

Laura Inte alls!

Ryttmästarn Då går jag upp på mitt rum, och du kan vara god underrätta mig när doktorn kommer.

(Stänger chiffonjén och reser sig.)

Laura Det skall ske!

Ryttmästarn

(går genom tapetdörren till höger) Så fort han kommer, för jag vill inte vara oartig mot honom. Du förstår!

(Går.) Laura Jag förstår!

FEMTE SCENEN

Laura ensam; betraktar sedlarna hon håller i handen. Svärmoderns röst (inifrån) Laura!

Laura Ja!

Svärmoderns röst Är mitt te färdigt?

Laura (i dörren till våningen) Det ska strax komma!

(Går mot utgångsdörren i fonten, då Kalfaktorn öppnar och anmäler: Doktor Östermark.)

Doktorn Min fru!

Laura (går emot och räcker honom handen) Välkommen herr doktor! Hjärtligt välkommen till oss. Ryttmästarn är ute, men han kommer strax igen.

Doktorn Jag ber ursäkt att jag kommer så sent, men jag har redan varit ute på besök.

Laura Var god och sitt ner! Var så god!

Doktorn Jag tackar min fru.

Laura Ja, det är rätt sjukligt här på orten för tillfället, men jag hoppas att ni ska trivas ändå, och för oss, som sitta i ensamheten på landet, är det stor vikt att finna en läkare som intresserar sig för sina klienter; och om er, doktor, har jag hört så mycket gott, att jag hoppas det bästa förhållande skall råda oss emellan.

Doktorn Ni är alltför nådig min fru, men jag hoppas å andra sidan för er skull att mina besök icke skola bli alltför ofta av behovet påkallade. Er familj är ju i allmänhet frisk och...

Laura Ja några akuta sjukdomar ha vi dess bättre icke haft, men det är ändå icke allt som det bör vara.

Doktorn Inte det?

Laura Det är gunås icke så bra, som vi skulle önska det.

Doktorn Åh! Ni skrämmer mig!

Laura Det finns förhållanden i en familj, som man tvingas av heder och samvete att fördölja för hela världen...

Doktorn Utom för läkaren.

Laura Det är därför min smärtsamma plikt att från första ögonblicket säga er sanningen.

Doktorn Kan vi inte uppskjuta detta samtal tills jag haft den äran bli föreställd för ryttmästarn?

Laura Nej! Ni måste höra mig först, innan ni ser honom.

Doktorn Det handlar sålunda om honom?

Laura Om honom, min stackars älskade man.

Doktorn Ni gör mig orolig min fru, och jag deltar i er olycka, tro mig!

Laura (tar upp näsduken) Min man är själssjuk. Nu vet ni allt, och nu får ni döma själv sedan.

Doktorn Vad säger ni? Jag har med beundran läst ryttmästarens förträffliga avhandlingar i mineralogi, och jag har alltid funnit en klar och stark intelligens.

Laura Verkligen? Det gläder mig om vi alla hans anhöriga skulle ha misstagit oss.

Doktorn Men nu kan det inträffa att hans själsliv är stört på andra områden. Berätta!

Laura Det är det vi frukta också! Ser ni, han har emellanåt de mest bizarra idéer, som han ju såsom lärd kunde få ha för sig, om de icke inverkade störande på hela hans familj bestånd. Så till exempel har han en vurm att köpa allt möjligt.

Doktorn Det är betänkligt; men vad köper han?

Laura Hela kistor med böcker, som han aldrig läser.

Doktorn Nå, att en lärd köper böcker är ännu icke så farligt.

Laura Ni tror inte vad jag säger?

Doktorn Jo, min fru, jag är övertygad att ni tror vad ni säger.

Laura Men är detta rimligt att en människa kan i ett mikroskop se vad som händer på en annan planet?

Doktorn Säger han att han kan det?

Laura Ja, det säger han.

Doktorn I ett mikroskop?

Laura I ett mikroskop! Ja!

Doktorn Det är betänkligt, om det är så!

Laura Om det är så! Ni är då intet till förtroende till mig, herr doktor, och jag som sitter här och inviger er i familjens hemlighet...

Doktorn Se så, min fru, ert förtroende hedrar mig, men jag måste som läkare undersöka, pröva, innan jag dömer. Har ryttmästarn visat några symptom till nyckfullhet i lynnet, ostadighet i viljan?

Laura Om han har det? Vi har varit gifta i tjugo år och han har ännu aldrig fattat ett beslut, utan att överge det.

Doktorn Är han halsstarrig?

Laura Han skall alltid ha sin vilja igenom, men när han fått råda, släpper han alltsammans och ber mig besluta.

Doktorn Detta är betänkligt och fodrar stark observation. Det är viljan, ser ni, min fru, som är själens ryggrad; blir den sårad, så faller själen sönder.

Laura Och Gud skall veta att jag fått lära mig att gå hans önskningar till mötes under dessa långa prövoår. Å, om ni visste vilket liv jag genomkämpat vid hans sida, om ni visste!

Doktorn Min fru, er olycka rör mig djupt, och jag lovar er att se till vad som kan göras. Jag beklagar er av hela mitt hjärta och ber er att lita på mig oinskränkt. Men efter vad jag hört, skall jag be er om en sak. Undvik att väcka några tankar med starkt intryck hos den sjuke, ty i en mjuk hjärna utvecklas de hastigt och blir lätt monomanier eller fixa idéer. Förstår ni?

Laura Alltså undvika att väcka hans misstänksamhet!

Fadren

Doktorn Alldeles så! Ty en sjuk kan inbilla vad som helst, just därför att han är mottaglig för allt.

Laura Så! Då förstår jag! Ja! – Ja!

(Det ringer inifrån våningen.) Förlåt, min mor har något att säga mig. Ett ögonblick... Se där är Adolf...

SJÄTTE SCENEN

Doktorn. Ryttmästarn från tapetdörren.

Ryttmästarn Ah, ni är redan här, herr doktor! Hjärtligt välkommen till oss!

Doktorn Herr ryttmästarn! Det är högst angenämt för mig att göra en så berömd vetenskapsmans bekantskap.

Ryttmästarn Å, jag ber. Min tjänstgöring tillåter mig inte några djupare forskningar, men jag tror mig ändå vara en upptäckt på spåren.

Doktorn Så!

Ryttmästarn Ser ni jag har underkastat meteorstenar spektralanalys och jag har funnit kol, spår av organiskt liv! Vad säger ni om det?

Doktorn Kan ni se det i mikroskopet?

Ryttmästarn Nej, i spektroskopet för tusan!

Doktorn Spektroskopet! Förlåt! Nå, då kan ni snart säga oss vad som händer på Jupiter!

Ryttmästarn Inte vad som händer, utan vad som hänt. Bara den välsignade bokhandlarn i Paris skickade mig böcker, men jag tror att alla världens bokhandlare ha sammansvurit sig. Tänk att på två månader har inte en enda svarat på rekvisitioner, brev eller ovetliga telegram! Jag blir galen av allt det här, och jag kan inte begripa hur det hänger ihop!

Doktorn Å, det är väl vanligt slarv, och ni ska inte ta saken så häftigt.

Ryttmästarn Nå, men för fanken, jag kan inte få min avhandling färdig i tid, och jag vet att man i Berlin arbetar med samma sak. Men det var nu inte det vi skulle tala om! Det var om er. Vill ni bo här, så har vi en liten våning i flygeln, eller vill ni bo på gamla bostället?

Doktorn Alldeles som ni vill.

Ryttmästarn Nej, som ni vill! Säg nu!

Doktorn Det får ryttmästarn bestämma!

Ryttmästarn Nej, jag bestämmer ingenting. Det är ni som ska säga hur ni vill. Jag vill ingenting. Ingenting alls!

Doktorn Nej, men jag kan inte bestämma... Ryttmästarn

I Jesu namn svara då, herre, hur vill ni ha det. Jag har ingen vilja i det här fallet, ingen mening, ingen önskan! Är ni en sådan mes, att ni inte vet vad ni vill! Svara, eller jag blir ond!

Doktorn Efter det beror på mig, så bor jag här!

Ryttmästarn Gott! – Tack ska ni ha! – Å! – Ursäkta mig doktor, men det finns ingenting som plågar mig så som att höra människor säga att någonting är likgiltigt.

(Ringer.)

Amman in

Ryttmästarn Jaså, det är du, Margret. Hör du min vän, vet du om flygel är i ordning åt doktorn?

Amman Ja, herr ryttmästarn, det är den!

Ryttmästarn Så! Då ska jag inte uppehålla doktorn, som kan vara trött. Farväl och välkommen igen; vi ses i morgon, hoppas jag.

Doktorn God afton, herr ryttmästare!

Ryttmästarn Och jag förmodar att min hustru satt er in i förhållandena något, så att ni vet ungefär huru landet ligger.

Doktor Er förträffliga fru har givit mig vinkar om ett och annat, som kan vara nödigt för en oinvigt att veta. God afton, herr ryttmästare.

SJUNDE SCENEN

Ryttmästarn. Amman.

Ryttmästarn Vad vill du min vän! Är det något?

Amman Hör nu herr Adolf lilla.

Ryttmästarn Ja, gamla Margret. Tala du, som är den enda jag kan höra på, utan att få spasmer.

Amman Hör nu herr Adolf, skulle han inte kunna gå halva vägen komma omsams med frun om den här historien med barnet. Tänk ändå på en mor...

Ryttmästarn Tänk på en far, Margret!

Amman Så, så, så! En far har annat än sitt barn, men en mor har bara sitt barn.

Ryttmästarn Just så min gumma. Hon har bara en börda, men jag har tre, och hennes börda bär jag. Tror du icke jag skulle ha haft en annan ställning i livet än en gammal knekts om jag icke haft henne och hennes barn.

Amman Ja, det var inte det jag ville säga.

Ryttmästarn Nej, det tror jag nog, för du ville ha mig till att ha orätt.

Amman Tror inte herr Adolf att jag vill honom väl?

Ryttmästarn Jo, kära vän, jag tror det, men du vet inte vad som är mitt väl. Ser du, det är inte nog för mig att ha givit barnet liv, jag vill också ge det min själ.

Amman Ja, se det där förstår jag inte. Men ändå tycker jag att man måste kunna komma överens.

Ryttmästarn Du är inte min vän, Margret!

Amman Jag? Å gud så herr Adolf säger. Tror han inte att jag kan glömma att han var mitt barn, då han var liten.

Ryttmästarn Nå kära du, har jag glömt det? Du har varit som en mor för mig, du har

givit mig medhåll hittills, när jag hade alla mot mig, men nu, när det gäller, nu sviker du mig och går över till fienden.

Amman Fienden!

Ryttmästarn Ja, fienden! Du vet nog hur det är här i huset, du som har sett allt, från början till slut.

Amman Jag har nog sett! Men min Gud, ska då två människor pina livet ur varann; två människor som eljest äro så goda och vilja andra väl. Aldrig är frun så mot mig eller andra...

Ryttmästarn Bara mot mig, jag vet det. Men nu säger jag dig Margret, om du nu överger mig, så gör du synd. För nu spinnes här omkring mig, och den där doktorn är inte min vän!

Amman Ack, herr Adolf tror alla människor om ont, men ser han, det är därför att han inte har den sanna tron; ja, se så är det.

Ryttmästarn Men du och baptisterna ha funnit den enda riktiga tron. Du är lycklig du!

Amman Ja, inte är jag så olycklig som han, herr Adolf! Böj han sitt hjärta och han skall se att Gud ska göra honom lycklig i kärleken till nästan.

Ryttmästarn Det är märkvärdigt, att bara du talar om gud och kärleken, blir din röst så hård och dina ögon så hatfulla. Nej, Margret, du har bestämt inte den sanna tron.

Amman Ja, var stolt han och hård på sin lärdom, det räcker ändå inte långt, när det gäller.

Ryttmästarn Så hömodigt du talar, ödmjuka hjärta. Nog vet jag att lärdom inte hjälper på sådana djur som ni!

Amman Han skulle skämmas! Men gamla Margret, hon håller ändå ändock mest av sin stora, stora gosse, och han kommer nog igen, som det snälla barnet, när det blir urväder.

Ryttmästarn Margret! Förlåt mig, men tro mig, här finns ingen som vill mig väl, mer än du. Hjälp mig, för jag känner att här kommer det att hända något. Jag vet inte vad det är, men det är inte riktigt det, som tilldrar sig.

(Skrik inifrån våningen.) Vad är det? Vem är det som skriker?

ÅTTONDE SCENEN De förre. Bertha in från våningen.

Bertha Pappa, pappa, hjälp mig! Rädda mig!

Ryttmästarn Vad är det, mitt älskade barn! Tala!

Bertha Hjälp mig! Jag tror hon vill göra mig illa!

Ryttmästarn Vem vill göra dig illa? Säg! Säg!

Bertha Mormor! Men det var mitt fel, för jag narrade henne!

Ryttmästarn Tala om!

Bertha Ja, men du får inte säga något! Hör du det, jag ber dig!

Ryttmästarn Nå, men säg då vad det är!

Amman går. Bertha Jo! Hon brukar, om kvällarna, skruva ner lampan, och så sätter hon mig vid bordet med en penna i hand över ett papper. Och så säger hon att andarne ska skriva.

Ryttmästarn Vad för slag! Och det har du inte talat om för mig!

Bertha Förlåt mig, men jag tordes inte, för mormor säger att andarne hämnas, om man talar om. Och så skriver pennan, men jag vet inte om att det är jag. Och ibland går det bra, men ibland kan det inte alls. och när jag blir trött, så kommer det inte, men då måste det komma ändå. Och i kväll så tror jag att jag skrev bra, men så sa mormor att det var ur Stagnelius, och att jag narrat henne; och då blev hon så förfärligt ond.

Ryttmästarn Tror du att det finns andar?

Bertha Jag vet inte!

Ryttmästarn Men jag vet att de inte finns!

Bertha Men mormor säger att pappa inte förstår det och att pappa har mycket värre saker, som kan se till andra planeter.

Ryttmästarn Säger hon det! Säger hon det! Vad säger hon mer?

Bertha Hon säger att du kan trolla!

Ryttmästarn Det har jag icke heller sagt. Du vet vad meteorstenar äro! Ja, stenar som nedfalla från andra himlakroppar. Dem kan jag undersöka och säga om de innehålla samma ämnen som vår jord. Det är allt vad jag kan se.

Bertha Men mormor säger att det finns saker, som hon kan se, men du inte kan se.

Ryttmästarn Ser du, det ljuger hon!

Bertha Inte ljuger mormor!

Ryttmästarn Varför inte?

Bertha Då ljuger mamma också!

Ryttmästarn Hm!

Bertha Om du säger att mamma ljuger, så tror jag aldrig mer på dig!

Ryttmästarn Jag har inte sagt det, och därför ska du tro mig, när jag säger dig, att ditt bästa, din framtid fordrar att du lämnar detta hem! Vill du det? Vill du komma till stan och lära något nyttigt!

Bertha Ack ja, vad jag vill komma till stan, ut härifrån, vart som helst! Bara jag får se dig ibland, ofta. Å, därinne är alltid så tungt, så hemskt som om det vore en vinternatt, men när du kommer, far, så är det som när man tar ut innanflönstren en vårmorgon!

Ryttmästarn Mitt älskade barn! Mitt kära barn!

Bertha Men, pappa, du skall vara snäll mot mamma, hör du det; hon gråter så ofta!

Ryttmästarn Hm! – Du vill således till stan?

Bertha Ja! Ja!

Ryttmästarn Men om mamma inte vill det?

Bertha Men det måste hon vilja!

Ryttmästarn

Men om hon inte vill det?

Bertha Ja, då vet jag inte hur det skall gå! Men hon ska det, hon ska det!

Ryttmästarn Vill du be henne?

Bertha Du ska be henne så vackert, för mig bryr hon sig inte om!

Fadren

Ryttmästarn Hm! – Nå, om du vill det och jag vill det, och hon inte vill det, hur ska vi göra då?

Bertha Ack, då blir det så krångligt igen! Varför kan ni inte båda...

NIONDE SCENEN

*D*e förre. Laura.

Laura Jaså, Bertha är där! Då kanske vi kan få höra hennes egen mening, då frågan om hennes öde skall avgöras.

Ryttmästarn BARNET kan väl knappt ha någon grundad mening om huru en ung flickas liv kommer att gestalta sig, vilket vi däremot lättare kunna ungefär beräkna, då vi sett ett stort antal unga flickors liv utveckla sig.

Laura Men efter som vi äro av olika mening, kan ju Bertha få ge utslaget.

Ryttmästarn Nej! Jag låter ingen inkräkta på mina rättigheter, varken kvinnor eller barn. Bertha, lämna oss.

Bertha går ut.

Laura Du fruktade hennes uttalande, emedan du trodde att det skulle bli till min fördel.

Ryttmästarn Jag vet, att hon själv vill ifrån hemmet, men jag vet också, att du äger makt ändra hennes vilja efter behag.

Laura Å, är jag så mäktig!

Ryttmästarn Ja, du har en satanisk makt att få igenom din vilja, men det får alltid den som icke skyr medlen. Hur fick du till exempel bort doktor Norling och hur fick du hit den nya?

Laura Ja, hur fick jag det?

Ryttmästarn Du skymfde den förre, så han gick, och lät din bror skaffa röster åt den här.

Laura Nå, det var ju mycket enkelt och fullkomligt lagligt. Ska Bertha resa nu?

Ryttmästarn Ja, om fjorton dagar skall hon resa.

Laura Är det ditt beslut?

Ryttmästarn Ja!

Laura Har du talat vid Bertha om det?

Ryttmästarn Ja!

Laura Då får jag lov att söka hindra det!

Ryttmästarn Det kan du inte!

Laura Inte! Tror du att en mor släpper ut sitt barn bland dåliga människor att lära sig, det allt vad modern inplantat är dumheter, så att hon sedan får gå föraktad av sin dotter hela sitt liv.

Ryttmästarn Tror du att en far vill tillåta okunniga och inbilska kvinnor lära dottren att fadren var en charlatan?

Laura Det skulle nu betyda mindre med fadren.

Ryttmästarn Varför så?

Laura Därför att modren är närmare till barnet, sedan man upptäckt att ingen egentligen kan veta vem som är ett barns fader.

Ryttmästarn Vad har det för tillämpning i det här fallet?

Laura Inte vet du om du är Berthas far!

Ryttmästarn Vet jag inte!

Laura Nej, det ingen kan veta, det väl inte du!

Ryttmästarn Skämtar du?

Laura Nej, jag begagnar endast dina lärdomar. För övrigt, hur vet du att jag inte varit dig otrogen?

Ryttmästarn Mycket tror jag dig om, men det inte, och inte det heller om du skulle tala om det, såvida det var sant.

Laura Antag att jag föredrog allt, att bli utstött, föraktad, allt för att få behålla och råda över mitt barn, och att jag nu voro uppriktig, när jag förklarade: Bertha är mitt, men inte ditt barn! Antag...

Ryttmästarn Sluta nu!

Laura Antag bara detta: då vore din makt ute!

Ryttmästarn Sedan du bevisat, att jag icke var fadren!

Laura Det vore väl inte svårt! Skulle du vilja det?

Ryttmästarn Sluta nu!

Laura Jag skulle naturligtvis bara behöva uppge namnet på den verkliga fadren, närmare bestämma plats och tidpunkt, till exempel –, när är Bertha född? – tredje året efter vigseln...

Ryttmästarn Sluta nu! Annars...

Laura Annars vad? Vi ska sluta nu! Men tänk noga på vad du gör och beslutar! Och gör dig framför allt inte löjlig!

Ryttmästarn Jag finner allt detta ytterst sorgligt!

Laura Desto löjligare blir du!

Ryttmästarn Men inte du!

Laura Nej, så klokt har vi fått det ställt.

Ryttmästarn Det är därför man inte kan strida med er.

Laura Varför inlåter du dig i strid med en överlägsen fiende.

Ryttmästarn Överlägsen?

Laura Ja! Eget är det, men jag har aldrig kunnat se på en man, utan att känna mig överlägsen.

Ryttmästarn Nå, då skall du få se din överman en gång, så du aldrig glömmer det.

Laura Det skall bli intressant.

Amman (in) Bordet är serverat. Behagar inte herrskapet stiga ut och spisa?

Laura Jo gärna!

Ryttmästarn dröjer; sätter sig i en fåtölj vid divanbordet.

Laura Ska du komma och äta kväll?

Ryttmästarn Nej, tack, jag vill ingenting ha!

Laura Va! Är du ledsen?

Ryttmästarn Nej, men jag är inte hungrig.

Laura Kom nu, annars ska man göra frågor som – äro onödiga! – Var snäll nu! – Du vill inte, så sitt där då!

(Går.)

Amman Herr Adolf! Vad är det här för slag?

Ryttmästarn Jag vet inte vad det är. Kan du förklara mig hur ni kan behandla en gammal man som om han vore ett barn!

Amman Inte förstår jag det, men det är väl därför att ni äro kvinnors barn alla män, stora som små...

Ryttmästarn Men ingen kvinna är av man född. Ja, men jag är ju Berthas far. Säg, Margret, tror du inte det? Tror du inte?

Amman Å gud, vad han är barnslig. Visst är han väl sitt eget barns far. Kom och ät nu, och sitt inte där och sura! Så! Så, kom nu bara!

Ryttmästarn (stiger upp) Gå ut kvinna! Åt helvete häxor!

(Till tamburdörren.) Svärd! Svärd!

Kalfaktorn (in) Herr ryttmästarn!

Ryttmästarn Låt sätta för kappsläden, genast!

Amman Herr ryttmästarn! Hör nu på...

Ryttmästarn Ut kvinna! Genast!

Amman Bevara oss gud, vad skall nu bli av?

Ryttmästarn

(tar på sig mössan och rustar att gå ut) Vänta mig icke hem före midnatt!

(Går.)

Amman Jesus hjälp oss, vad skall detta bli av?

Fadren

Andra akten

Samma dekoration som förra akten. Lampan brinner på bordet; det är natt.

FÖRSTA SCENEN

*D*oktorn. Laura.

Doktorn Efter vad jag av vårt samtal kunde finna, så är saken ännu icke mig fullt bevisad. Ni hade för det första begått ett misstag, då ni sade att han kommit till dessa förvånande resultat om andra himlakroppar genom ett mikroskop. När jag nu fått höra att det var ett spektroskop, så är han icke allenast friad från misstanken om sinnesrubbing, utan även i hög grad förtjänt om vetenskapen.

Laura Ja, men det sa jag aldrig!

Doktorn Min fru, jag antecknade vårt samtal och jag erinrar mig att jag frågade om själva huvudpunkten, emedan jag trodde mig hört orätt. Man måste vara samvetsgrann i sådana anklagelser, som gälla en mans omyndighetsförklaring.

Laura Omyndighets-förklaring.

Doktorn Jo, det vet ni väl att en avita person förlorar sina medborgerliga och familje-rättigheter.

Laura Nej, det visste jag inte.

Doktor Vidare fanns en punkt, som synes mig misstänkt. Han talade om att hans brevväxling med bokhandlarne förblivit obesvarad. Tillåt mig fråga om ni av oförståndig välvilja avbrutit den.

Laura Ja, det har jag. Men det var min plikt att bevaka husets intressen, och jag kunde icke opåttalt låta honom ruinera oss alla.

Doktorn Förlåt mig, men jag tror ni icke kunnat beräkna följderna av en sådan handling. Kommer han att upptäcka ert dolda ingripande i hans görande, så är hans misstänksamhet grundad, och sedan växer den som en lavin. Dessutom har ni därigenom satt spärrhakar på hans vilja och ytterligare retat hans otålighet. Ni har väl själv känt hur det river i själen, när ens varmaste önsknings motarbetas, när ens vilja stäcket.

Laura Om jag har känt det?

Doktorn Nå, döm då om huru han skall ha erfarit det.

Laura (reser sig) Det är midnatt och han har inte kommit hem. Nu kan man frukta det värsta.

Doktorn Men säg min fru, vad hände då i kväll sedan jag gick; jag måste veta allt.

Laura Han fantiserade och hade besynnerliga idéer. Kan ni tänka er sådana infall som det att han icke är far till sitt eget barn.

Doktorn Det var egendomligt. Men hur kom han på den tanken?

Laura Jag vet inte alls, om inte det var att han hade ett förhör med en av karlarne i en barnuppfostringsfråga, och när jag tog flickan i försvar, förivrade han sig ovh sade att ingen kunde säga vem som är far till ett barn. Gud ska veta att jag gjorde allt för att lugna honom, men nu tror jag ingen hjälp mer finns.

(Gråter.)

Doktorn Men detta kan inte få fortgå; här måste något göras, utan att man väcker hans misstänksamhet likväl. Säg mig, har ryttmästarn förr haft sådan griller?

Laura För sex år sedan var det samma förhållande, och då erkände han själv, ja, i ett eget brev till läkaren till och med, att han fruktade för sitt förstånd.

Doktorn Ja, ja, ja, det här är en historia, som har djupa rötter, och familjelivets helgd – och det där – jag kan inte fråga om allt, utan måste hålla mig till det som syns. Det gjorda kan inte göras ogjort tyvärr, och kuren skulle dock ha applicerats på det gjorda.

– Var tror ni han är nu?

Laura Det har jag ingen aning om. Men han har nu så vilda infall.

Doktorn Vill ni att jag skall avvakta hans återkomst? Jag kunde ju för att undvika hans misstankar säga att jag besökt er fru mor, som varit opasslig.

Laura Ja, det går mycket bra! Men lämna oss inte, herr doktorn; om ni visste hur orolig jag är. Men vore det icke bättre att säga honom rent ut vad ni tänker om hans tillstånd.

Doktorn Det säger man aldrig åt sinnessjuka, förrän de själva talar om ämnet, och endast undantagsvis då. Det beror alldeles på vad vändning saken tar. Men här ska vi inte sitta då; kanske jag får draga mig in i rummet bredvid, så ser det mindre gjort ut.

Laura Ja, det är bättre, så kan Margret sitta här. Hon brukar alltid vaka, när han är borta och hon är den enda son har någon makt med honom.

(Går till vänstra dörren.) Margret! Margret!

Amman Vad vill frun mig! Är herrn hemma?

Laura Nej, men du ska sitta här och vänta på honom; och när han kommer, skall du säga att min mor är sjuk och att doktorn är här därför.

Amman Ja, ja; jag skall se till att allt blir bra.

Laura (öppnar dörren åt våningen) Vill doktorn vara god och stiga in.

Doktorn Min fru!

ANDRA SCENEN

(Amman vid bordet; tar upp en psalmbok och glasögon.) Ja, ja! Ja, ja!

(Läser halvhögt.)

Ett jämmerligt och usel ting är livet, och tar snarligt slut. Dödsängeln svävar alltomkring och över världen ropar ut: Fåfänglighet, Förgänglighet!

Ja, ja! Ja, ja!

Allt som på jorden anda har till jorden faller för hans glav och sorgen ensam lever kvar att rista på den vida grav: Fåfänglighet, Förgänglighet!

Ja, ja!

Bertha (har kommit in med en kaffepanna och ett broderi; talar tyst) Margret, får jag sitta hos dig? Det är så hemskt däruppe!

Amman Å min skapare; är Bertha oppe än?

Bertha Jag måste sy på pappas julklapp, ser du. Och här har jag något gott åt dig!

Amman Ja, men kära hjärtans; det går inte an; Bertha ska ju opp i morgon; och klockan är över tolv.

Bertha Nå vad gör det. Jag törs inte sitta ensam däruppe, för jag tror det spökar.

Amman Se där; vad sa jag. Ja, ni ska få sanna mina ord, i det här huset är ingen god tomte. Vad hörde Bertha för slag?

Bertha Ah, vet du jag hörde en som sjöng uppe på vind.

Amman På vind! Så här dags!

Bertha Ja, det var en sorglig, så sorglig sång, som jag aldrig hört. Och den lät som om den kom från vindskontoret, där vaggan står, du vet till vänster...

Amman Oj, oj, oj! Och ett sådant herrans väder denna natt. Jag tror att skorstenarne ska blåsa ner. « Ack, vad är dock livet här? – Jämmer, plåga, stort besvär. – När som bäst det

varit har. – Vedermöda blott det var.» – Ja kära barn, gud give oss en god jul!

Bertha Margret, är det sant att pappa är sjuk?

Amman Ja, nog är han det!

Bertha Då får vi inte fira julafton. Men hur kan han vara uppe, när han är sjuk.

Amman Jo mitt barn, han har en sådan sjukdom att han kan vara uppe. Tyst, det går där ute i farstun. Gå och lägg sig nu och ta ut pannan; annars blir herrn ond.

Bertha (går ut med brickan) God natt Margret!

Amman God natt mitt barn, Gud välsigne dig!

TREDJE SCENEN

Amman. Ryttmästarn.

Ryttmästarn (tar av sig överplaggen) Är du uppe ännu? Gå och lägg dig!

Amman Ack jag ville bara vänta...

Ryttmästarn tänder ett ljus; öppnarchiffonjéklaffen; sätter sig vid detsamma och tar upp ur fickan brev och tidningar.

Amman Herr Adolf!

Ryttmästarn Vad vill du mig!

Amman Gamla frun är sjuk. Och doktorn är här!

Ryttmästarn Är det farligt?

Amman Nej, det tror jag inte. Det är bara en förkylning.

Ryttmästarn (stiger upp) Vem var far till ditt barn, Margret?

Amman Ah, det har jag ju talt om så många gånger, att det var ju den slarven Johansson.

Ryttmästarn Är du säker på att det var han?

Amman Nej, men så barnsligt; visst är jag säker på det, när han var ensam.

Ryttmästarn Ja, men var han säker på att han var ensam? Nej, det kunde han inte vara, men du kunde vara säker på det. Ser du det är skillnad på det.

Amman Nej, jag ser ingen skillnad på det.

Ryttmästarn Nej, du kan inte se det, men skillnaden är där ändå!

(Bläddrar i ett fotografialbum på bordet.) Tycker du att Bertha är lik mig?

(Betraktar ett porträtt i albumet.)

Fadren

Amman Ja då, som ett bär!

Ryttmästarn Erkände Johansson att han var fadren?

Amman Å, han var väl så tvungen.

Ryttmästarn Det är förfärligt! – Där är doktorn!

FJÄRDE SCENEN

Ryttmästarn. Amman. Doktorn.

Ryttmästarn God afton, doktorn. Hur är det med min svärmor?

Doktorn Jo, det är ingenting farligt; det är bara en lindrig vrickning i vänstra foten.

Ryttmästarn Jag tyckte Margret sa att det var en förkylning. Det tycks vara olika uppfattningar av saken. Gå och lägg dig Margret!

Amman går. Paus.

Ryttmästarn Var så god och sitt herr doktor.

Doktorn (sätter sig) Tackar!

Ryttmästarn Är det sant att man får randiga föl om man korsar en zebra och ett sto?

Doktorn (förvånad) Fullkomligt riktigt!

Ryttmästarn Är det sant att de följande fölen också blir randiga, om man fortsätter avlen med en hingst?

Doktorn Ja, det är också sant.

Ryttmästarn Alltså kan under vissa förutsättningar en hingst vara far till randiga föl, och tvärtom?

Doktorn Ja! Så synes det.

Ryttmästarn Det vill säga: avkommans likhet med fadern bevisar ingenting.

Doktorn Å...

Ryttmästarn Det vill säga: faderskapet kan icke bevisas.

Doktorn Å – hå...

Ryttmästarn Ni är änklings och har haft barn?

Doktorn Ja – a...

Ryttmästarn Kände ni er inte löjlig ibland som far. Jag vet ingenting så komiskt som att se en far gå och leda sitt barn på gatan, eller när jag hör en far tala om sina barn. « Min hustrus barn », skulle han säga. Kände ni aldrig det falska i er ställning, hade ni aldrig några anfäktelser av tvivel, jag vill inte säga misstankar, för jag antar som gentleman att er hustru stod över misstankar?

Doktorn Nej, det hade jag verkligen aldrig, men se herr ryttmästarn, sina barn får man ta på god tro, säger Goethe, tror jag.

Ryttmästarn God tro, när det gäller en kvinna? Det är riskabelt.

Doktorn Ah, det finns så många slags kvinnor.

Ryttmästarn Nyare forskningar ha givit vid handen att det bara finns ett slag! – När jag var ung, var jag stark och – med skryt – vacker. Jag erinrar mig nu bara två ögonblicks impressioner, som senare har väckt mina farhågor. Jag reste sålunda ena gången på en ångbåt. Vi satt i försalongen några vänner. Mitt emot mig kom den unga restauratrisen och satte sig förgråten att hennes fästman förlit. Vi beklagade henne och jag tog in champange. Efter andra glaset vidrörde jag hennes fot; efter fjärde hennes knä, och innan morgonen hade jag tröstat henne.

Doktorn Det var bara en vinterfluga det!

Ryttmästarn Nu kommer den andra och det var en sommarfluga. Jag var i Lysekil. Där var en ung fru., som hade sina barn med sig, men mannen var i stan. Hon var religiös, hade ytterst stränga principer, predikade moral för mig, var komplett hederlig, som jag tror. Jag lånade henne en bok, två böcker; när hon skulle resa, lämnade hon, ovanligt nog, igen böckerna. Tre månader senare hittade jag i samma böcker ett visitkort med en tämligen tydlig förklaring. Den var oskyldig, så oskyldig en kärleksförklaring från en gift kvinnas sida kan vara till en främmande herre, som aldrig gjorde några avancer. Nu kommer sens – moralen. Tro inte för mycket bara!

Doktorn Tro inte för lite heller!

Ryttmästarn Nej, lagom! Men ser ni, doktorn, den kvinnan var så omedvetet skurkaktig att hon talar om för sin man att hon svärmade för mig. Det är just detta som är faran, att de äro omedvetna om sin instinktiva skurkaktighet. Detta är förmildande omständigheter, men kunna icke upphäva domen, bara mildra den!

Doktorn Herr ryttmästare, era tankar gå i en sjuklig riktning och ni skulle taga vara på den.

Ryttmästarn Ni ska inte begagna ordet sjuklig. Ser ni, alla ångpannor exploderar när manometern visar 100, men 100 är inte det samma för alla pannor; förstår ni? Emellertid, ni är här för att bevaka mig. Om jag nu icke vore man, skulle jag ha rättighet att anklaga, eller beklaga, som det så slugt kallas, och jag kanske skulle kunna ge er hela diagnosen, och vad mer än sjukdomshistorien, men nu är jag tyvärr en man, och jag har bara som romaren att lägga armarna i kors över bröstet och hålla andan tills jag dör. God natt!

Doktorn Herr ryttmästare! Om ni är sjuk, går det ej er manliga ära för när att säga mig allt. Jag måste även höra andra parten!

Ryttmästarn Ni har haft nog att höra den ena, förmodar jag.

Doktorn Nej, herr ryttmästare. Och ni vet att när jag hörde fru Alving liktala sin döda man, så tänkte jag för mig själv: förbannat synd att karlen ska vara död!

Ryttmästarn Tror ni då att han skulle talat, om han levat! Och tror ni att om någon av de döda männen stego upp, att han skulle bli trodd? God natt, herr doktor! Ni hör jag är lugn, och ni kan tryggt gå och lägga er!

Doktorn God natt då, ryttmästarn. Den här saken kan jag icke längre ta någon befattning med.

Ryttmästarn Ä vi ovänner?

Doktorn Långt därifrån. Skada bara att vi inte får vara vänner! God natt.

(Går.) Ryttmästarn (följer Doktorn till fonddörren; därpå går han till vänstra dörren, öppnar den på glänt) Stig in, så får vi tala! Jag hörde att du stod och lyssnade.

FEMTE SCENEN

*L*aura in förlägen. Ryttmästarn sätter sig vid chiffonjéklaffen.

Ryttmästarn Det är sent på natten, men vi måste tala till punkt. Sitt ner!

(Paus.)

Jag har varit på postkontoret ikväll och hämtat brev! Av dessa framgår att du undanhållit både avgående och ankommande brev. Följden därav har närmast blivit att tidspillan förstört det väntade resultatet av mitt arbete.

Laura Det var välvilja från min sida, ty du försummade din tjänst för det andra arbetet.

Ryttmästarn Det var nog icke välvilja, ty du hade haft visshet om, att jag en dag skulle vinna mera ära på det andra än på min tjänst, och du ville framför allt icke att jag skulle vinna någon ära, emedan det tryckte din obetydlighet. Därpå har jag uppfångat brev ställda till dig.

Laura Det var nobelt gjort.

Ryttmästarn Ser du, du har högre tankar om mig, som det kallas. Av dessa framgångar att du en längre tid samlat alla mina fordnä vänner emot mig genom att underhålla ett rykte om mitt sinnestillstånd. Och du har lyckats i dina bemödanden, ty nu finns det inte mer än en enda som tror mig vara klok, från chefen ner till köksan. Nu förhåller det sig med min sjukdom på detta sätt: mitt förstånd är orubbat, som du vet, så att jag både kan sköta min tjänst och mina åtligganden som far, mina känslor har jag ännu något i min makt, så länge viljan är tämligen oskadad; men du har gnagt och gnagt på den att den snart släpper kuggarne och då surrar hela urverket opp baklänges. Jag vill inte vädja till dina känslor, ty sådana saknar du, det är din styrka, utan jag vädjar till ditt intresse.

Laura Låt höra?

Ryttmästarn Du har genom ditt uppförande lyckats väcka min misstänksamhet, så att mitt omdöme snart är grumlat, och mina tankar börja gå vilse. Detta är det annalkande vanvettet, som du väntar på och som kan komma när som helst. Nu uppstår den frågan för dig: har du mera intresse av att jag förblir frisk än icke frisk! Tänk efter! Faller jag ihop, så mister jag tjänsten, och då står ni där. Dör jag utfaller min livsförsäkring till er. Men, skulle jag avhända mig livet får ni ingenting. Du har sålunda mitt intresse av att jag lever mitt liv ut.

Laura Skulle detta vara en snara?

Ryttmästarn Ja visst! Beror på dig att gå omkring den eller sticka in huvet.

Laura Du säger att du dödar dig! Det gör du inte!

Ryttmästarn Är du säker! Tror du att en man kan leva när han ingen har att leva för?

Laura Du kapitulerar alltså?

Ryttmästarn Nej, jag föreslår fred.

Laura Villkoren?

Ryttmästarn Att jag får behålla mitt förnuft. Befria mig från mina misstankar och jag ger upp striden.

Laura Vilka misstankar?

Ryttmästarn Om Berthas börd?

Laura Finns det några misstankar om den saken?

Ryttmästarn Ja, hos mig finns det sådana; och dem har du väckt.

Laura Jag?

Ryttmästarn Ja, du har drupit dem som bolmörtsdroppar i mitt öra, och omständigheterna har givit växt åt dem. Befria mig från ovissheten, säg rent ut: så är det, och jag förlåter dig i förväg.

Laura Jag kan väl inte påtaga mig en skuld som jag ej har.

Ryttmästarn Vad gör det dig, då du har säkert att jag ej yppar det. Tror du att en man skulle gå och basuna ut sin skam.

Laura Om jag säger att så inte är, så får du icke visshet, men om jag säger att så är, då får du visshet. Du önskar således att så vore.

Ryttmästarn Underligt är det, men det är väl därför att det förra fallet ej kan bevisas, endast det senare.

Laura Har du några anledningar till dina misstankar?

Ryttmästarn Ja och nej!

Laura Jag tror att du önskar få skuld på mig, så att du kan avskeda mig och sedan få bli ensam herre över barnet. Men mig fångar du inte med de snarorna.

Ryttmästarn Tror du att jag vill åtaga mig en annans barn och jag finge visshet om din skuld.

Laura Nej, det är jag övertygad om, och därför inser jag att du ljög nyss, då du gav mig din förlåtelse i förväg.

Ryttmästarn (stiger upp) Laura, rädda mig och mitt förstånd. Du förstår inte vad jag säger. Om barnet icke är mitt, så har jag inga rättigheter och vill inga ha över det, och det är ju endast det du vill. Icke så? Kanske det är mera du vill, annat? Du vill ha makten över barnet, men ha mig kvar som försörjare?

Laura Makten, ja. Vad har hela denna strid på liv och död annat än makten?

Ryttmästarn För mig, som icke tror på ett kommande liv, var barnet mitt liv efter detta. Det var min evighetstanke, och kanske den enda som har någon motsvarighet i verkligheten. Tar du bort den, så är mitt liv avklippt.

Laura Varför skildes vi inte i tid?

Ryttmästarn Därför att barnet band oss; men bandet blev en kedja. Och hur blev det det? Hur? Jag har aldrig tänkt över denna sak, men nu stiger minnet upp, anklagande, dömande kanske. Vi hade varit gifta i två år och hade inga barn, du vet bäst varför. Jag föll sjuk och låg för döden. I en feberfri stund hör jag röster utanför i salongen. Det var du och advokaten, som talade om min förmögenhet, som jag då ännu ägde. Han förklarar att du ingenting kan få ärva, efter som vi icke hade några barn, och han frågar dig om du var i grossess. Vad du svarade hörde jag ej. Jag tillfrisknade, och vi fick ett barn. Vem är fadren?

Laura Du!

Ryttmästarn Nej, det är inte jag! Här ligger ett brott begravet, som börjar dunsta upp. Och vilket helvetets brott! Svarta slavar har ni varit nog ömsinta att befria, men vita har ni kvar. Jag har arbetat och slavat för dig, ditt barn, din mor, dina tjänare; jag har offrat bana och befodran, jag har undergått tortyr, piskning, sömnlöshet, oro för er existens, så att mina hår grånat; allt för att du skulle få det nöjet leva bekymmerslöst och när du åldrades njuta om igen tillvaron av ditt barn. Allt har jag fördragit utan klagan, därför att jag trodde mig vara far till detta barn. Detta är den simplaste form av stöld, det brutalaste slaveri. Jag har haft sjutton års straffarbete och varit oskyldig, vad kan du ge mig igen för det?

Laura Nu är du fullt vansinnig!

Ryttmästarn (sätter sig) Det är ditt hopp! Och jag har sett hur du arbetat för att dölja ditt brott. Jag har haft medlidande med dig, därför att jag icke förstod din sorg; jag har ofta smekt ditt onda samvete till ro, då jag trodde mig jaga bort en sjuklig tanke; jag har hört dig skrika i sömnen utan att jag ville lyssna. Nu minns jag, den dagen före sista – det var Berthas födelsedag. Klockan var mellan två och tre på morgonen och jag satt uppe och läste. Du skrek som om någon ville kväva dig: «kom inte, kom inte!» Jag bultade i väggen för att – jag inte ville höra mer. Jag har länge haft mina misstankar, men jag vågade ej höra dem bekräftade. Detta har jag lidit för dig, vad vill du göra för mig?

Laura Vad kan jag göra? Jag skall svära vi Gud och vad allt som är mig heligt att du är far till Bertha.

Ryttmästarn Vad gagnar det, då du förr har sagt att en mor kan och bör begå alla brott för sitt barn. Jag ber dig, vid minnet av det förflutna, jag ber dig som den sårande om en nådastöt: säg mig allt. Ser du icke att jag är hjälplös som ett barn, hör du icke hur jag beklagar mig som inför en mor, vill du icke glömma att jag är en man, att jag är en soldat, som med ett ord kan tämja människor och kreatur; jag begär endast medlidande som en sjuk, jag nedlägger min makts tecken och jag anropar om nåd för mitt liv.

Laura (har närmat sig honom och lägger sin hand på hans panna) Vad! Du gråter, man!

Ryttmästarn Ja, jag gråter, fastän jag är en man. Men har icke en man ögon? Har icke en man händer, lemmar, sinnen, tycken, passioner? Lever han icke av samma föda, såras han icke av samma vapen, värmes han icke och kyls av samma vinter och sommar som en kvinna? Om ni sticker oss, blöda vi icke? Om ni kittlar oss, kikna vi icke? Om ni förgiftar oss, dö vi icke? Varför skulle icke en man få klaga, en soldat få gråta? Därför det är omanligt?

Laura Gråt du mitt barn, så har du din mor igen hos dig. Minns du att det var som din andra mor jag först inträdde i ditt liv. Din stora starka kropp saknade nerver, och du var ett jättebarn, som antingen kommit för tidigt till världen eller kanske icke var önskad.

Ryttmästarn Ja, så var det nog; mor och far ville icke ha mig och därför föddes jag utan vilja. Jag tyckte därför att jag skarvade mig, när jag och du blevo ett, och därför fick du råda; jag blev, jag, som i kasernen, inför är truppen den befällande, jag var hos dig den lydande, och jag växte vid dig, såg upp till dig som ett högre begåvat väsen, lyssnade till dig som om jag var ditt oförståndiga barn.

Laura Ja, så var det då, och därför älskade jag dig som mitt barn. Men vet du, du såg det nog, varje gång dina känslor ändrade natur och du stod fram som min älskare, så blygdes jag, och din omfamning var mig en fröjd, som följdes av samvetsagg såsom om blodet känt

skam. Modren blev äskarinna, hu!

Ryttmästarn Jag så det, men förstod det ej. Och när jag trodde mig läsa ditt förakt över min omanlighet ville jag vinna dig som kvinna genom att vara man.

Laura Ja, men däri låg missstaget. Modren var din vän, ser du, men kvinnan var din fiende, och kärleken mellan könen är strid; och tro inte att jag gav mig; jag gav ej, utan jag tog – vad jag ville ha. Men du hade ett övertag, som jag kände och som jag ville du skulle känna.

Ryttmästarn Du hade alltid övertaget; du kunde hypnotisera mig vaken, så att jag varken såg eller hörde, utan bara lydde; du kunde ge mig en rå potatis och inbilla mig att det var en persika; du kunde tvinga mig att beundra dina enfaldiga infall såsom genialiteter; du kunde förmått mig till brott, ja till lumpna handlingar. Ty du saknade förståndet, och i stället för att bli verkställaren av mina råd, handlade du efter ditt eget huvud. Men när jag sedan vaknade till eftertanke och kände min ära kränkt, ville jag utplåna den genom en stor handling, en bedrift, en upptäckt eller ett hederligt självmord. Jag ville gå ut i kriget, men fick ej. Det är då jag kastar mig på vetenskapen. Nu, då jag skulle räcka ut handen för att ta emot frukten, så hugger du av armen, Nu är jag ärelös och kan inte leva längre, ty en man kan icke leva utan ära.

Laura Men en kvinna?

Ryttmästarn Ja, ty hon har sina barn, men det har inte han. – Men vi och de andra människorna levde fram våra liv, omedvetna som barn, fulla av inbillningar, ideal och illusioner, och så vaknade vi; det gick an, men vi vaknade med fötterna på huvudgården, och den som väckte oss var själv en sömngångare. När kvinnor blir gamla och upphört vara kvinnor, få de skägg på hakan, jag undrar vad män få, när de blir gamla och upphört vara män? De som gävo hanegället voro icke längre hanar utan kupuner, och poularderna svarade på locket, så att när solen skulle gå upp, så befunno vi oss sittande i fullt månsken med ruiner, alldeles som i den gamla goda tiden. Det hade bara varit en liten morgonlur med vilda drömmar, och det var icke något uppvaknande.

Laura Du skulle ha blivit författare, vet du!

Ryttmästarn Vem vet!

Laura Nu är jag sömnig, har du några mer fantasier, så spar dem till i morgon.

Ryttmästarn Först ett ord till om verkligheter. Hatar du mig?

Laura Ja, ibland! När du är man.

Ryttmästarn Det är som ras-hat detta. Är det sant att vi härstamma från apan, så måste det åtminstone ha varit från två arter. Vi äro ju inte lika varann?

Laura Vad vill du säga med allt detta?

Ryttmästarn Jag känner att i denna strid en av oss måste gå under.

Laura Vem?

Ryttmästarn Den svagaste naturligtvis!

Laura Och den starkare har rätt?

Ryttmästarn Alltid rätt efter som han har makt!

Laura Då har jag rätt.

Ryttmästarn Har du redan makten då?

Laura Ja, och en laglig, när jag imorgon ställer dig under förmyndare.

Ryttmästarn Under förmyndare?

Laura Ja! Och sedan uppfostrar jag mitt barn själv utan att höra på dina visioner.

Ryttmästarn Och vem skall bestå uppfostran, när jag icke mer finns?

Laura Din pension!

Ryttmästarn (går imot henne hotande) Hur kan du få mig under förmyndare?

Laura (tar fram ett brev) På detta brev, som i bevittnad avskrift ligger på förmyndarkammaren.

Ryttmästarn Vilket brev?

Laura (drar sig baklänges mot vänstra dörren) Ditt! Din förklaring till läkaren att du är vansinnig!

Ryttmästarn betraktar henne stum. Laura Nu har du uppfyllt din bestämmelse som en tyvärr nödvändig far och försörjare. Du behövs inte mer, och du får gå. Du får gå sedan du insett att mitt förstånd var lika starkt som min vilja, efter som du icke ville stanna och erkänna det!

Ryttmästarn går till bordet; tar den brinnande lampan och kastar den mot Laura, som dragit sig ut baklänges genom dörren.

Tredje akten

Samma dekoration som förra akten. Men en annan lampa. Tapetdörren är barrikaderad med en stol.

FÖRSTA SCENEN

Laura. Amman.

Laura Har du fått nycklarna?

Amman Fått dem? Nej, Gud hjälpe det, men jag tog ur herrns kläder som Nöjd hade ut till borstning.

Laura Det är således Nöjd, som har jouren i dag.

Amman Ja, det är Nöjd själv!

Laura Ge mig nycklarna!

Amman Ja, men det är rentav som att stjäla. Hör frun hans steg däruppe. Fram och tillbaks, fram och tillbaks.

Laura Är dörrn väl stängd?

Amman Ja då, nog är den väl stängd!

Laura (öppnar chiffonjén och sätter sig vid klaffen) Läg band på dina känslor, Margret. Här gäller att med lugn försöka rädda oss alla.

(Det knackar.)

Vem är det?

Amman (öppnar dörren till farstun) Det är Nöjd.

Laura Låt honom komma in!

Nöjd (in) Depesch från översten!

Laura Tag hit!

(Läser.)

Så! – Nöjd, har du tagit ut alla patronerna, som fanns i gevär och väskor?

Nöjd Det är gjort efter befallning!

Laura Vänta då därute, tills jag besvarat överstens brev!

Nöjd går. Laura skriver.

Amman Hör frun! Vad tar han sig nu till däruppe!

Laura Tyst när jag skriver!

Man hör ljudet av en såg.

Amman (halvhögt för sig själv) Å, Gud oss hjälpe alla nådeligen! Var skall detta sluta?

Laura Se där; lämna det åt Nöjd! Och min mor får ingenting veta om allt detta! Hör du det!

Amman går till dörren. Laura drar upp lådor i chiffonjéklaffen och tar fram papper.

ANDRA SCENEN

Laura. Pastorn tar en stol och sätter sig bredvid Laura i chiffonjén. Pastorn God afton, syster. Jag har varit borta hela dagen som du hört och kom nu först. Här har timat svåra saker.

Laura Ja, broder, en sådan natt och en sådan dag har jag aldrig upplevt förr.

Pastorn Nå, Nå, jag ser att du inte tog någon skada i alla händelser.

Laura Nej, gud vare lov, men tänk vad som kunnat inträffa.

Pastorn Men säg mig en sak, hur började det. Jag har nu hört så många olika berättelser.

Laura Det började med hans vilda fantasier om att han inte var far till Bertha, och slutade med att han kastade den brinnande lampan mot mitt ansikte.

Pastorn Det är ju förfärligt! Det är ju fullt utbildat vanvett. Vad skall nu göras?

Laura Vi måste söka hindra nya våldsamheter, och doktorn har skickat efter en tvångströja från hospitalet. Under tiden har jag sänt bud till översten och söker sätta mig in i husets affärer, som han skött på ett klandervärt sätt.

Pastorn Det var en bedrövlig historia, men jag har alltid väntat mig något sådant. Eld och vatten ska sluta med explosion! Vad har du där för något i lådan?

Laura (har dragit ut en låda ur klaffen) Se, här har han gömt allting!

Pastorn (letar i lådan) Herre Gud! Där har han din docka; och där din dopmössa; och Berthas skallra; och dina brev; och medaljongen...

(Torkar sig i ögonen.)

Han måtte allt ha hållit dig bra kär, ändå, Laura. Sånt där har inte jag gömt på!

Laura Jag tror att han hade mig kär förr, men tiden, tiden ändrar så mycket!

Pastorn Vad är det för ett stort papper? – Gravbrevet! – Ja, hellre graven då än hospitalet! Laura! Säg mig; har du ingen skuld alls i detta?

Laura Jag? Vad skulle jag ha för skuld i att en människa blir vansinnig?

Pastorn Ja—ja! Jag ska inte säga någonting! Blodet är ändå tjockare än vattnet!

Laura Vad tar du dig friheten att mena?

Pastorn (fixerar henne) Hör du!

Laura Vad?

Pastorn Hör du! Du kan väl icke neka ändå att det är överensstämmande med dina önskningar detta att du får uppfostra ditt barn själv.

Laura Jag förstår inte!

Pastorn Vad jag beundrar dig!

Laura Mig! Hm!

Pastorn Och jag blir förmyndare för den där fritänkarn! Vet du, jag har alltid betraktat honom som ett ogräs i vår åker!

Laura (med ett kort kvävt skratt; därpå hastigt allvarsam) Och detta vågar du säga mig hans hustru!

Pastorn Du är mig stark, Laura! Otroligt stark! Som en räv i saxen: biter du hellre av dig ditt eget ben än du låter fånga dig! – Som en mästertjuv: ingen medbrotsling, icke ens ditt eget samvete! – Se dig i spegeln! Det törs du inte!

Laura Jag begagnar aldrig spegel!

Pastorn Nej, du törs inte! – Får se på din hand! – Inte en förrådande blodfläck, inte ett spår av det lömska giftet! Ett litet oskyldigt mord, som icke kan åtkommas av lagen; ett omedvetet brott; omedvetet? Det är en vacker uppfinning! Hör du hur han arbetar däruppe! – Akta dig; om den mannen slipper lös, så sågar han dig mellan två plankor!

Laura Du pratar så mycket, som om du hade ont samvete! – Anklaga mig; om du kan!

Pastorn Det kan jag inte!

Laura Ser du! Du kan inte, och därför är jag oskyldig! – Tag nu reda på din myndling, så skall jag sköta min! – Där är doktorn!

TREDJE SCENEN

*D*e förre. Doktorn.

Laura (upp) Välkommen, herr doktor. Ni vill ju åtminstone hjälpa mig. Inte sant? Och här är tyvärr icke mycket att göra. Hör ni, så han far fram däruppe! Är ni nu övertygad?

Doktorn Jag är övertygad om att en våldhandling är begången, men nu är det frågan, om våldshandlingen skall anses som ett utbrott av vrede eller vanvett!

Pastorn Men fränse själva utbrottet och erkänn att hans idéer voro fixa.

Doktorn Jag tror att era idéer, herr pastor, äro ändå fixare!

Pastorn Mina stadgade åsikter om de högsta tingen...

Doktorn Vi lämna åsikterna! – Min fru, det beror av er om ni vill finna er man skyldig till fängelse och böter eller till hospitalet! Vad anser ni om ryttmästarens beteende?

Laura Jag kan inte svara på det nu!

Doktorn Ni har sålunda ingen stadgad åsikt om vad som är förmånligast för familjens intressen? Vad säger herr pastorn?

Pastorn Ja, det blir skandal i båda fallen... det är inte gott att säga.

Laura Men om han endast blir dömd till böter för våld, så kan han förnya våldet.

Doktorn Och kommer han i fängelse slipper han snart ut igen. Alltså anse vi förmånligast för alla parter att han genast behandlas som vansinnig. – Var är amman?

Laura Hur så?

Doktorn Hon skall lägga tvångströjan på den sjuke, när jag samtalat vid honom och givit order! Men inte förr! Jag har – plagget därute!

(Går ut i tamburen och kommer in med ett stort knyte.)

Var god och bed amman komma in!

Laura ringer. Pastorn Gruvligt, gruvligt!

Amman in.

Doktorn (tar fram tröjan) Se på nu här! Den här tröjan är meningen att ni skall smyga på ryttmästarn bakifrån, när jag finner behovet påkallat, för att hindra våldsamma utbrott. Som ni ser har den överdrivet långa ärmaar, därför att de skola hindra hans rörelser. Och man knyter dem på ryggen. Här gå två remmar genom söljor, som ni sedan gör fast vid stolkarmen eller soffan allt efter som det lämpar sig. Vill ni det?

Amman Nej, herr doktor, det kan jag inte; jag kan inte.

Laura Varför gör ni det inte själv, herr doktor?

Doktorn Därför att den sjuke misstror mig. Ni, min fru, skulle vara närmast till det, men jag fruktar att han även misstror er

Laura min.

Doktorn Kanske ni herr pastor...

Pastorn Nej, jag skall undanbe mig!

FJÄRDE SCENEN

*D*e förre. Nöjd.

Laura Har du redan lämnat depeschen?

Nöjd Efter befallning!

Doktorn Jaså, det är du Nöjd! Du känner förhållandena och vet att ryttmästaren är sinnessjuk. Du måste hjälpa oss här och sköta den sjuke.

Nöjd Om jag kan göra något för ryttmästarn, så vet han att jag gör det!

Doktorn Du skall lägga den här tröjan över honom...

Amman Nej, han får inte röra honom; Nöjd får inte göra honom illa. Då ska jag hellre göra det så vakert, så vackert! Men nöjd kan ju stå utanför och hjälpa mig, om det behövs...

ja, det ska han göra.

(Det bultar på tapetdörren.)

Doktorn Han är där! Lagg tröjan under er schal på stolen, och gå ut alla så länge, ska jag och pastorn ta emot honom, för den dörren håller inte många minuter. – Så, ut!

Amman (ut till vänster) Herre Jesus hjälp!

Laura stänger chiffonjén; därpå ut till vänster. Nöjd ut i fonden.

FEMTE SCENEN

Tapetdörren slås upp så att stolen kastas fram på golvet och låset lossnar. Ryttmästarn kommer ut med en trave böcker under armen. Doktorn och Pastorn.

Ryttmästarn (lägger böckerna på bordet) Här står alltsammans att läsa och i alla böckerna. Jag var alltså inte tokig! Här står i Odyssén första sången 215, sidan 6 i Uppsalaöversättningen. Det är Telemakos som talar till Athene. «Väl påstår min moder att han, här lika med Odysséus, är min fader; men icke vet jag det själv, ty ingen ännu själv kände sin härkomst.» Och denna misstanke hyser Telemakos om Penelope, den dygdigaste av kvinnor. Det är skönt! Va! Här har vi profeten Hezekiel: «Dåren säger: se här är min fader, men ho kan veta vilkens länder haver honom avlat.»

Det är klart! Vad har jag här för slag? Ryska litteraturens historia av Mersläkow. Alexander Puschkin, Rysslands störste skald, dog ihjälpinad av utspridda rykten sin hustrus otrohet mera än av den kula han i en duell mottog i bröstet. På dödsbädden svor han att hon var oskyldig. Åsna! åsna! Hur kunde han svära på det? Nu hör ni emellertid att jag läser mina böcker! – Nej, se Jonas, är du här! Och doktorn, naturligtvis! Har ni hört vad jag svarade en engelsk dam, som beklagade sig över att irländare bruka kasta brinnande fotogenlampor i ansiktet på sina hustrur? – Gud, vilka kvinnor, sa jag – Kvinnor? läspade hon! – Ja, naturligtvis! svarade jag. När det går så långt att en man, en man som älskat och tillbett en kvinna, går och tar en brinnande lampa och slår i ansiktet på henne, då kan man veta?!

Pastorn Vad kan man veta?

Ryttmästarn Ingenting! Man vet aldrig någonting, man tror bara, inte sant Jonas? Man tror, så blir man salig! Jo, det blev man! Nej, jag vet att man kan bli osalig på sin tro! Det vet jag.

Doktorn Herr ryttmästarn!

Ryttmästarn Tyst! Jag vill inte tala med er; jag vill inte höra er telefonera vad man pratar därinne! Därinne! Ni vet! – Hör du Jonas, tror du att du är far till dina barn? Jag minns att ni hade en informator i huset, som var fager under ögonbrynen och som folket pratade om.

Pastorn Adolf! Akta dig!

Ryttmästarn Känn efter under peruken, får du känna om det inte sitter två knölar där.

Min själ tror jag inte han bleknar! Ja–ja, de prata bara, men herre gud, de prata ju så mycket. Men vi ä allt ena löjliga kanaljer ändå vi äkta män. Inte sant herr doktor? Hur står det till med er äkta soffor? Hade ni inte en löjtnant i huset, vad? Vänta nu ska jag gissa? Han hette...

(Viskar doktorn i örat.)

Se ni, han blekna också! Bli inte ledsen nu. Hon är ju död och begravnen, och det som är gjort kan inte göras om! Jag kände honom emellertid och han är nu – – – se på mig doktor! – Nej, mitt i ögonen – major på dragonerna! Vid gud tror jag inte att han har horn också!

Doktorn (plågad) Herr ryttmästare, vill ni tala om andra saker!

Ryttmästaren Ser ni! Han vill genast tala om andra saker, när jag vill tala om horn!

Pastorn Vet du min bror, att du är sinnesjuk.

Ryttmästaren Ja, det vet jag väl. Men fick jag behandla era krönte hjärnor en rum tid, så skulle jag snart få spärra in er också! Jag är vansinnig, men hur blev jag det? Det rör inte er, och det rör inte någon! Vill ni nu tala om något annat.

(Tar fotografialbumet från bordet.)

Herre Jesus, där är mitt barn! Mitt? Vi kan ju inte veta det? Vet ni vad vi ska göra därför, för att man ska kunna veta det? Först viger man sig för att på socialt anseende; sen skiljer man sig strax efter; och blir älskare och älskarinna; och så adopterar man barnen. Då kan man åtminstone vara säker om att det är ens adoptivbarn? Det är ju rätt? Men vad hjälper allt detta mig nu? Vad hjälper mig nu, när ni tog min evighetstanke ifrån mig, vad gagnar mig vetenskap och filosofi, när jag ingenting har att leva för, vad kan jag göra med livet, när jag ingen ära har? Jag ympade min högra arm, min halva hjärna, min halva ryggmärg på en annan stam, ty jag trodde de skulle växa ihop och tillsammans knyta sig i ett enda fullkomligare träd, och så kommer någon med kniven och skär av under ympstället, och så är jag bara ett halvt träd, men det andra det växer på med min arm och min halva hjärna, medan jag tvinar ner och dör, ty det var det bästa bitarna jag gav ifrån mig. Nu vill jag dö! Gör med mig vad ni vill! Jag finns inte mer!

Doktorn viskar med Pastorn; de gå in i våningen åt vänster; strax därpå kommer Bertha ut.

SJÄTTE SCENEN

Ryttmästarn. Bertha.

Ryttmästarn sitter vid bordet hopfallen.

Bertha (går fram till honom) Är du sjuk pappa?

Ryttmästarn (ser upp slött) Jag?

Bertha Vet du vad du har gjort? Vet du att du har kastat lampan på mamma?

Ryttmästarn Har jag?

Bertha Ja det har du! Tänk om hon hade skadat sig?

Ryttmästarn Vad skulle det ha gjort?

Bertha Du är icke min far, när du kan tala så!

Ryttmästarn Vad säger du? Är jag inte din far? Hur vet du det? Vem har sagt dig det? Och vem är din far då? Vem?

Bertha Ja inte du åtminstone!

Ryttmästarn Fortfarande inte jag! Vem då? Vem? Du tycks vara väl underrättad! Vem har underrättat dig? Detta skulle jag uppleva att mitt barn kommer och säger mig mitt i ansiktet att jag icke är hennes far! Men vet du inte att du skymfar din mor med det? Förstår du inte att det är hennes skam om så är!

Bertha Säg ingenting ont om mamma, hör du det!

Ryttmästarn Nej, ni håller ihop, allesammans mot mig! Och så har ni gjort hela vägen!

Bertha Pappa!

Ryttmästarn Begagna inte det ordet mer!

Bertha Pappa, pappa!

Ryttmästarn (drar henne till sig) Bertha, kära älskade barn, du är mitt barn! Ja, ja; det kan inte vara annorlunda. Det är så! Det andra var bara sjuka tankar, som kommo med vinden liksom pest och febrar. Se på mig, så får jag se min själ i dina ögon! – Men jag ser hennes själ också! Du har två själar, och du älskar mig med den ena och hatar mig med den andra. Men du skall älska bara mig! Du skall bara ha en själ, annars får du aldrig frid, och inte jag heller. Du ska bara ha en tanke, som är min tankes barn, du ska bara ha en vilja, som är min.

Bertha Det vill jag inte! Jag vill vara mig själv.

Ryttmästarn Det får du inte! Ser du, jag är en kannibal och jag vill äta dig. Din mor ville äta mig, men det fick hon inte. Jag är Saturnus, som åt sina barn därför att man hade spått, att de skulle äta honom eljes. Äta eller ätas! Det är frågan! Om jag inte äter dig, så äter du mig, och du har redan visat mig tänderna! Men var inte rädd, mitt älskade barn, jag ska inte göra dig illa!

(Går till vapensamlingen och tar en revolver.)

Bertha (söker komma undan) Hjälp, mamma, hjälp, han vill mörda mig!

Amman (in) Herr Adolf, vad är det?

Ryttmästarn (undersöker revolvern) Har du tagit patronerna?

Amman Jo, jag har städat undan dem, men sitt ner här och var stilla, så ska jag ta fram dem igen!

(Tar Ryttmästarn i armen och sätter honom på stolen, där han blir sittande slö. Därpå tar hon fram tvångströjan och ställer sig bakom stolen. Bertha smyger sig ut åt vänster.)

Amman Herr Adolf, minns han, när han var mitt älskade lilla barn, och jag stoppade om honom om kvällarne, och jag läste Gud som haver för honom. Och minns han hur jag steg upp om natten och gav honom dricka; minns han hur jag tände ljus och talade om vackra sagor, när han hade elaka drömmar så att han inte kunde sova. Minns han det?

Ryttmästarn Tala mera Margret, det lugnar så gott i mitt huvud! Tala om mera!

Amman Ack ja, men han ska höra på då! Minns han hur han en gång hade tagit stora kökskniven och ville tälja båtar och hur jag kom in och måste narra kniven av honom. Han var ett oförståndigt barn och därför måste man narra honom, för han trodde inte att man ville honom väl. – Ge mig den där ormen, sa jag, annars bits han! Och så släppte han kniven!

(Tar revolvern ur ryttmästarns hand.)

Och så då när han skulle klä sig och inte ville. Då måste jag lirka med honom och säga att han skulle få en guldrock och bli klädd som en prins. Och då tog jag lilla livstycket, som bara var av grönt ylle, och så höll jag fram det för bröstet och sa: buss i med båda armarna! och så sa jag: sitt nu vackert stilla, medan jag knäpper det på ryggen!

(Hon har fått tröjan på honom.)

Och så sa jag: stig nu upp, och gå vackert på golvet, får jag se hur den sitter...

(Hon leder honom till soffan.)

Och så sa jag: nu ska han gå att lägga sig.

Ryttmästarn Vad sa du? Skulle han gå och lägga sig när han var klädd? – Förbannelse! Vad har du gjort med mig!

(Söker sig göra lös.)

Ah, du satans listiga kvinna! Vem kunde tro att du hade så mycket förstånd!

(Lägger sig ner på soffan.)

Fångad, kortklippt, överlistad, och inte kunna få dö!

Amman Förlåt mig herr Adolf, förlåt mig, men jag ville hindra honom från att döda barnet!

Ryttmästarn Varför lät du mig inte döda barnet? Livet är ju ett helvete och döden ett himmelrike, och barnen hör himmelen till!

Amman Vad vet han om det som kommer efter döden?

Ryttmästarn Det är det enda man vet, men om livet vet man ingenting! O, om man hade vetat från början.

Amman Herr Adolf! Böj sitt hårda hjärta och anropa sin Gud om nåd, ty ännu är det icke för sent. Det var icke försent för rövaren på korset, när frälsaren sade: i dag skall du vara med mig i paradiset!

Ryttmästarn Kraxar du redan efter lik, gamla kråka!

Amman tar upp psalmboken ur fickan.

Ryttmästarn (ropar) Nöjd! Är Nöjd där!

Nöjd in.

Ryttmästarn Kasta ut den där kvinnan! Hon vill osa ihjäl mig med psalmboken. Kasta ut henne genom fönstret eller skorsten eller vad som helst.

Nöjd (se på Amman) Gud bevare herr ryttmästarn innerligt, men, men jag kan inte! Jag kan rakt inte! Om det vore sex karlar, bara, men ett fruntimmer!

Ryttmästarn Rår du inte på ett fruntimmer, va?

Nöjd Nog rår jag, men se det är något särskilt med att man inte vill bära hand på fruntimmer.

Ryttmästarn Vad är det för särskilt! Ha de inte burit hand på mig?

Nöjd Ja, men jag kan inte, herr ryttmästarn! Det är rakt ut som om ni skulle be mig slå pastorn. Det sitter som religion i kroppen! Jag kan inte!

SJUNDE SCENEN

De förre. Laura ger en vink åt Nöjd att gå.

Ryttmästarn Omfale! Omfale! Nu leker du med klubban medan Herkules spinner din ull!

Laura (fram till soffan) Adolf! Se på mig. Tror du att jag är din fiende?

Ryttmästarn Ja, det tror jag. Jag tror att ni alla äro mina fiender! Min mor, som icke ville ha mig till världen, därför att jag skulle födas med smärta, var min fiende, när hon berövade mig mitt första livsfrö dess näring och gjorde mig till en halvkrympling! Min syster var min fiende, då hon lärde mig att vara henne underdånig. Den första kvinna jag omfamnade var min fiende, då hon gav mig tio års sjukdom i lön för den kärlek jag gav henne. Min dotter blev min fiende, när hon skulle välja mellan mig och dig. Och du, min hustru, du var min dödsfiende, ty du lämnade mig ej, förrän jag blev liggande utan liv!

Laura Jag vet inte att jag någonsin tänkt eller ämnat, vad du tänker att jag gjort. Det händer nog att en dunkel lust att få dig bort som något hinderligt regerat inom mig, men om du ser någon plan i mitt handlingssätt, så är det möjligt att den fanns där, fastän jag inte såg den. Jag har aldrig reflekterat över händelserna, utan de har glidit fram på skenor, som du själv lagt ut, och inför gud och mitt samvete känner jag mig oskyldig, även om jag icke är det. Din tillvaro har för mig varit som en sten på mitt hjärta, som tryckt och tryckt tills hjärtat sökt skaka av den hämmande tyngden. Så är det nog, och jag har oförvållat slagit dig, så jag ber dig om förlåtelse.

Ryttmästarn Det där låter påtagligt! Men vad hjälper det mig! Och vems är felet? Kanske det andliga äktenskapets? Förr gifte man sig till en hustru; nu ingår man bolag med en yrkesidkarska, eller flyttar ihop med en vän! – Och så lägrar man bolagsmannen, och skändar vännen! Vart tog kärleken, den sunda, sinnliga kärleken vägen? Den dog på kuppen! Och vilken avkomma av denna kärlek på aktier, ställd på innehavaren, när kraschen kommer? Vem är den kroppslige fadren till det andliga barnet?

Laura Och vad dina misstankar om barnet angår, så är de alldeles ogrundade.

Ryttmästarn Det är just det förfärliga! Om de åtminstone vore grundade, då hade man någonting att ta på, att hålla sig till. Nu är det bara skuggor, som gömma sig i buskarna och sticka fram huvudet för att skratta, nu är det som att slåss med luft, att göra simulaker med löst krut. En fatal verklighet skulle framkallat motstånd, spänt liv och själ till handling, men nu... tankarne upplösa sig i dunster, och hjärnan mal tomning tills den tar eld! Ge mig en

kudde under huvet! Och kasta något över mig, jag fryser! Jag fryser så förfärligt!

Laura tar sin schal och breder över honom. Amman går ut efter en kudde.

Laura Räck mig din hand, vän!

Ryttmästarn Min hand! Som du har bakbundit...Omfale! Omfale! Men jag känner din mjuka schal mot min mun; den är så ljum och så len som din arm, och den luktar vanilj som ditt hår, när du var ung! Laura, när du var ung, och vi gick i björkskogen med gullvivor och trast, härligt, härligt! Tänk vad livet har varit skönt, och så det blivit. Du ville icke det skulle bli så här, jag ville det icke, och ändå blev det så. Vem råder då över livet!

Laura Gud ensam råder...

Ryttmästarn Stridens gud då! Eller gudinna numera! Ta bort katten, som ligger på mig! Ta bort den!

Amman in med kudden, tar bort schalen.

Ryttmästarn Ge mig min vapenrock! Kasta den över mig!

Amman tar vapenrocken från klädhängarn och lägger över honom. Ryttmästarn Ack min hårda lejonhud, som du ville ta från mig. Omfale! Omfale! Du listiga kvinna, som var fredsvän och uppfann avväpning. Vakna Herkules, innan de ta klubban från dig! Du vill narra av oss rustningen också och låtsades tro att det var grannlåt. Nej det var järn, du, innan det blev grannlåt. Det var smeden, som förr gjorde vapenrocken, men nu är det brodösen! Omfale! Omfale! Den råa styrkan har fallit för den lömska svagheten, tvi vare dig satans kvinna och förbannelse över ditt kön!

(Han reser sig för att spotta men faller tillbaka på soffan.)

Vad har du givit mig för kudde, Margret! Den är så hård och så kall, så kall! Kom och sätt dig här bredvid mig på stolen. Så där! Får jag lägga mitt huvud i ditt knä! Så! – Det var varmt! Luta dig över mig så att jag känner ditt bröst! – O, det är ljuvt att somna vid kvinnobröst, om det är modrens eller älskarinnans, men ljuvast modrens!

Laura Vill du se ditt barn, Adolf? Säg!

Ryttmästarn Mitt barn? En man har inga barn, det är bara kvinnor som få barn, och därför kan framtiden bli deras, när vi dö barnlösa! – O, Gud som haver barnen kär!

Amman Hör, han ber till Gud!

Ryttmästarn Nej, till dig att du skall söva mig, för jag är trött, så trött! God natt Margret, och välsignad vare du bland kvinnor!

(Han reser sig upp, men faller ned med ett anskri i Ammans knä.)

ÅTTONDE SCENEN Laura går till vänster och kallar in Doktorn, som kommer ut med Pastorn.

Laura Hjälp oss, doktor, om det inte är för sent? Se, han andas inte mer!

Doktorn (undersöker den sjukes puls) Det är ett slaganfall!

Pastorn Är han död?

Doktorn Nej, han kan ännu vakna till liv, men till vilket uppvaknande veta vi ej.

Pastorn En gång dö, och sedan domen...

Doktorn Ingen dom! Och inga anklagelser! Ni, som tror att en gud styrer mänskors öden, får tala vid honom om denna angelägenhet.

Amman Ack, pastor, han bad till Gud i sin sista stund!

Pastorn (till Laura) Är det sant!

Laura Det är sant!

Doktorn Om så är, varom jag lika litet kan bedöma som om sjukdomens orsak, så är min konst slut. Försök nu era, herr pastor.

Laura Är det allt vad ni har att säga vid denna dödsbädd, herr doktor?

Doktorn Det är allt! Mer vet icke jag! Den som vet mer, han tale!

Bertha (in från vänster, springer fram till modren) Mamma, mamma!

Laura Mitt barn! Mitt eget barn!

Pastorn Ammen!

Table of Content

FÖRSTA SCENEN

ANDRA SCENEN

TREDJE SCENEN

FJÄRDE SCENEN

FEMTE SCENEN

SJÄTTE SCENEN

SJUNDE SCENEN

NIONDE SCENEN

Andra akten

FÖRSTA SCENEN

ANDRA SCENEN

TREDJE SCENEN

FJÄRDE SCENEN

FEMTE SCENEN

Tredje akten

FÖRSTA SCENEN

ANDRA SCENEN

TREDJE SCENEN

FJÄRDE SCENEN

FEMTE SCENEN

Fadren

SJÄTTE SCENEN

SJUNDE SCENEN

You are reading a Phoenix Edition:

It was converted from clean and standard xhtml/xml files.

It uses metatags to identify content, and other data.

The available resources specific to each ebook format were used to give the reader a pleasant reading experience.

More details available at Phoenix-Library.org website.

Any suggestion that helps us to improve these editions are welcome.

The Phoenix-Library Team

Fadren

©2001 Phoenix–Library.org

eBook Version

Phoenix–Library.org

Layout done by *Norpheus–Lacombe*

September–2001